

En annorlunda exceptionalism

President Barack Obama och en klassisk amerikansk tankefigur

Dag Blanck & Frida Stranne

Abstract

This article deals with how President Barack Obama has related to American exceptionalism, and how he developed a distinct version of the concept. We begin by discussing the background and meanings of American exceptionalism, making a distinction between its academic and political use. Based on three of his major speeches, we then discuss Obama's relationship to the concept, arguing that his initial skepticism to American exceptionalism, which was met by criticism, notably from American conservatives, was replaced by a greater acceptance, especially with regard to foreign policy. We also argue that even though Obama embraced exceptionalism he also changed and expanded it, especially with regard to American history.

USA – världens bästa nation?

Amerikanska presidenter återkommer ofta i sina tal till USA:s förmodat unika karaktär. De upprepar berättelsen om nationen som försvarar demokrati och frihet och lägger gärna till att landet har en speciell roll att spela i världen; en uppgift given av Gud att sprida frihet och utveckling också till andra länder. I sådana sammanhang griper man ofta tillbaka i den amerikanska historien för att understödja sina argument.

I såväl formella tal till nationen, som installationstal och linjetal som riktar sig till omvärlden, understryker amerikanska presidenter hur USA utmärker sig positivt i jämförelse med alla andra. Uttalanden som "we are the best nation on earth" eller "we are the indispensable nation – we stand tall and see further than other countries into the future" (Albright 1998) kan låta arrogant

Dag Blanck är professor, verksam vid Engelska institutionen, Uppsala universitet och är vid samma lärosäte chef för Svenska institutet för Nordamerikastudier (SINAS). Frida Stranne är verksam som universitetslektor i statsvetenskap vid Högskolan Halmstad och är även knuten till SINAS i Uppsala.
E-post: dag.blanck@engelska.uu.se; frida.stranne@hh.se

för omvärlden men är en tydlig del av den amerikanska självbilden och det nationella narrativet.

Barack Obama, president mellan 2009 och 2017, inledde emellertid sin ämbetsperiod på ett i sammanhanget otypiskt sätt. Han hade under sin tid som senator och presidentkandidat i böcker och i tal utmanat idén om amerikansk exceptionalism och uttryckt uppfattningen att även andra länder kan känna sig unika och visa på exceptionella drag och framgångar genom historien. Som nyttillträdd president sa Obama vid en presskonferens i Strasbourg våren 2009 att han trodde på amerikansk exceptionalism, men poängterade samtidigt att han misstänkte att briter och greker på samma sätt trodde på brittisk eller grekisk exceptionalism (Obama 9 april 2009).

Obama stötte genast på hårt motstånd för sitt sätt att beskriva USA:s historiska roll och kom mycket snart att tvingas anpassa sin retorik till att ligga mer i linje med den gängse, traditionella bilden av vad som konstituerar det unikt amerikanska. Vad han däremot lyckades med under sin presidenttid var att utvidga betydelsen till att omfatta även det afroamerikanska arvet som en väsentlig ingrediens i den moderna berättelsen om USA.

I denna artikel diskuterar vi fenomenet exceptionalism och den roll det spelar i amerikansk historia och samhällsdebatt. Med några av president Obamas stora linjetal som exempel visar vi hur begränsad möjligheten är att i grunden ifrågasätta eller problematisera bilden av USA som annorlunda och överlägset alla andra, men hur det på samma gång går att vidga eller förändra innehållet i den stora berättelsen om vad som gör USA unikt. Vi använder primärt tre omtalade anföranden av Obama: (1) *Kairotalet* som framför allt var riktat till den muslimska världen och som han höll i Kairo i juni 2009, (2) *Nobelpristalet* som Obama framförde i samband med att han tilldelades Nobels fredspris i Oslo i december 2009 och (3) *Selmatalet* som Obama höll i Selma, Alabama i mars 2015 vid femtioårsminnet av marschen från Selma till Montgomery. De visar alla att idén om amerikansk exceptionalism är fortsatt stark och därför alltjämt har en viktig politisk funktion att fylla, men också hur Obama förmådde komplicera och förändra innebörden.

Idén om USA som exceptionellt

Frågan om USA är annorlunda än resten av världen ställs ofta och har att göra med ett klassiskt ämne i amerikansk historiografi och samhällsdebatt – idén om amerikansk exceptionalism. Ämnet tas upp redan i den första meningen i en ofta använd lärobok i amerikansk historia vid Uppsala universitet. Författaren skriver: "Historians have often argued over the issue of 'American exceptionalism,' the idea that the United States is somehow subject to rules and trend distinct from those prevailing in other advanced countries" (Jenkins 2017: xii).

Utgångspunkten är att USA är annorlunda än resten av världen, inte bara kvantitativt, utan också på ett kvalitativt sätt; att det skulle finnas dimensioner av det amerikanska samhället och den amerikanska historien som skulle göra landet i grunden annorlunda än till exempel Europa. Denna "annorlundahet" anses vara så betydande att den kan kallas exceptionell.

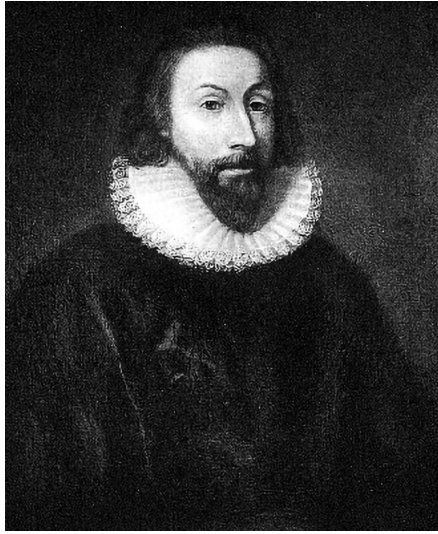

Bild 1. Porträtt av John Winthrop. Källa: Wikimedia Commons.

Den förste som beskrev USA på detta vis var Alexis de Tocqueville som i sin klassiska *De la démocratie en Amérique* från 1840 skriver att "La situation des Américains est donc entièrement exceptionnelle" (de Tocqueville 1840: 70). Uppfattningen om amerikansk annorlundahet kan dock spåras betydligt längre tillbaka i den amerikanska historien, till de så ofta mytologiserade puritanska bosättningarna i Nya England på 1630-talet. John Winthrop anspelade i sin berömda predikan från 1630 på Jesu bergspredikan när han sade att den nya puritanska kolonin skulle bli som "a city upon a hill". Dessutom menade Winthrop att det religiösa experimentet i den nya världen skulle uppmärksammas i resten av världen, vilket betydde att "the eyes of all people are upon us" (Winthrop 1630). 1630-talets amerikanska annorlundahet framstod i stark kontrast till Europa, uttrycktes i starkt religiösa termer och framhölls som en förebild för resten av världen. Just den sista aspekten – USA som förebild – har varit ett särskilt utmärkande drag för exceptionalismen. 1776 talade Thomas Paine om USA som en möjlighet att "börja världen på nytt", och han underströk att Amerika var något nytt och ljusare än vad världen någonsin tidigare skådat (Paine 1776). Knappt nittio år senare talade Abraham Lincoln om landet som "the last, best hope of Earth" (Lincoln 1862). Lyssnar man till samtida amerikanska politiker, både republikaner och demokrater, känner man lätt igen retoriken.

Vad sägs då vara beståndsdelarna i den amerikanska exceptionalismen? Den framställs ofta som en unik amerikansk ideologi, baserad på bland annat frihet, jämlikhet, individualism och ett republikanskt styrelsesätt, värden vilka bland annat fästes på prant i självständighetsförklaringen och konstitutionen (Hadenius 2015; Lipset 1996). Frederick Jackson Turners frontiertes kan också ses i ljuset av exceptionalismen: ursprunget till de specifika amerikanska politiska idéerna skulle inte spåras till Europa, utan till de sociala och politiska förhållandena som rådde i de rörliga samhällena vid gränslinjen för de vita bosättningarna som drog sig allt längre västerut över kontinenten (Turner 1893). Själva expansionen västerut, som bland annat möjliggjordes genom fördrivandet av indianer och erövringar av mexikanskt territorium, rättfärdigades i det exceptionalistiska begreppet "manifest destiny" som, enligt upphovsmanen John O'Sullivans text från 1845, gav USA rätten att befolka och kontrollera hela den amerikanska kontinenten för att kunna fullfölja det stora amerikanska experimentet med frihet och självstyrelse. Orden blev centrala eftersom det skapade en känsla (om än abstrakt) som fick stor betydelse, inte minst i kongressens debatter där de legitimerade den iver som fanns i vissa politiska led att expandera det amerikanska territoriet och utvidga de nationella intressena (Johannsen 1997). O'Sullivan erbjöd amerikanerna en ovärderlig och legitimerande myt för sitt tilltagande imperium och begreppet har spelat en avgörande roll för hur man rättfärdigat utrikespolitiska ambitioner genom hela sin historia (Hietala 1985). O'Sullivans idé om ett förutbestämt öde föll väl på plats för att rättfärdiga och förklara vad Amerika var och samtidigt bekräfta att landets framtid krävde ett expansionistiskt beteende. Den var även förenlig med företagar- och bondeklassens intressen. Innebörden av begreppet tolkades olika av olika grupper men oavsett olikheterna bidrog det till formandet av den amerikanska patriotismen och en idé om att man tillhörde ett exceptionellt folk som också hade en uppgift att sprida sina idéer till andra.

Enligt exceptionalismsskolan är USA baserat på en uppsättning idéer snarare än en uppfattning om en gemensam kulturell bakgrund. Det betyder i sin tur att man kan bli amerikan genom att ansluta sig till dessa idéer, genom att bli medlem i den politiska gemenskap som landet utgör. De traditionella etniska kriterierna som ofta har präglat den nationella definitionen i många europeiska länder, skulle alltså saknas i USA. Eftersom landet också så tydligt har präglats av stor invandring, brukar det ofta framhållas att landets politiska grund har gjort det möjligt för betydande etnisk kulturell mångfald. Så länge som de olika invandrarna bejakade de politiska principerna och svor trohet mot den amerikanska konstitutionen blev det möjligt att tala sina egna språk, utöva olika religioner eller bevara och utveckla egna kulturella särdrag. Samtidigt började människor på den nya kontinenten under tidigt 1800-tal också uppfatta sig själva som en del av ett gemensamt Amerika. Patriotism och patriotiska uttryck har blivit viktiga komponenter för att hålla ihop landet och dess invånare. På grund av dess demografiska

struktur och bristen på gemensamt arv skapades en föreställd gemenskap just runt de politiska idéer som konstituerade landet snarare än en nationalistisk ideologi. Centralt är att man under hela historien har varit beroende av praktiker som reproducerar denna gemenskap. Politiker har varit medvetna om behovet av att ständigt återskapa och omtolka föreställningen av USA där landets "annorlundahet" varit grundläggande (Campbell 1998; McCrisken 2003). Lojaliteten testades dock vid tillfällen då unionen hotades, som till exempel i krig, då nationella amerikanska intressen tog överhand och amerikaner av japanskt ursprung kunde interneras under andra världskriget eller tysk-amerikaner kunde förbjudas att vistas på allmänna platser under det första.

Exceptionalismen spelar en viktig roll även i dagens USA. Winthrops metafor om staden på berget har fått fotfäste i amerikansk politisk retorik. John F. Kennedy gjorde en välkänd referens till den i sitt så kallade "City Upon a Hill"-tal kort innan han installerades som president 1961, där han underströk hur – på samma sätt som på 1620-talet – hela världens ögon nu riktades mot den nya regeringen som Kennedy skulle skapa (Kennedy 1961). Ronald Reagan talade också gärna i dessa termer. I sitt avskedstal som president 1989 påminde han om att han hela sitt liv hade sett USA som "the Shining City", och beskrev sin version av tankefiguren som ett land som var "windswept, God-blessed, and teeming with people of all kinds living in harmony and peace" (Reagan 1989). Från 2000-talet kan nämnas Sarah Palin, republikanernas vicepresidentkandidat 2008, som i en bok från 2010 anklagade demokraterna för att inte tro att USA har en "special mission to preserve our greatness for the bettermen [...] of all humanity" (Palin 2010: 69). 2015 publicerade den förre vicepresidenten Dick Cheney och hans dotter Liz, kongressledamot från Wyoming, *Exceptional. Why the World Needs a Powerful America*. I denna bok argumenterar de för att USA har en speciell utrikespolitisk roll som frihetens försvarare (Cheney & Cheney 2015).

En vetenskaplig och en politisk sida av exceptionalismen

Det är viktigt att understryka att exceptionalismen har två sidor, en vetenskaplig och en politisk, och att dessa två ofta sammanblandas. Det är en sak att ställa frågan om hur annorlunda USA är och att sedan försöka besvara den på ett vetenskapligt sätt. Hur stor har den sociala mobiliteten varit under olika perioder? Hur öppet har USA varit vad gäller politiskt deltagande? Eller i vilken grad har etnisk pluralism präglat landet? Sådana frågor kan – och har – besvarats empiriskt i en lång rad undersökningar. Huruvida de amerikanska resultaten är annorlunda kan bara avgöras i ett komparativt perspektiv. Det är också på ett sådant sätt som graden av annorlundahet kan bestämmas och frågan om det exceptionella skulle kunna få ett svar. Resultaten av undersökningar av denna

typ visar på betydande variationer, både över tid och inom olika områden, och exceptionalismen bestäms naturligtvis av de sätt på vilka själva termen definieras. I den ganska omfattande forskningen inom ämnet har jämförelser med europeiska länder ofta legat nära.

Företrädare för den så kallade konsensuskolan i amerikansk historiografi, som tilltog i inflytande från mitten av 1900-talet, underströk att det fanns en dominerande liberal politisk tradition vad gäller individens rättigheter, synen på privat egendom och det politiska styrelsesättet. Frånvaron av en (europeisk) feodal historia, med till exempel ett privilegiesamhälle, aristokrati och statskyrka, förklarade mycket av den annorlunda historiska utveckling som kunde observeras i USA. Louis Hartz *The Liberal Tradition in America* är ett av de mest inflytelserika exemplen på en exceptionalistisk konsensustolkning av amerikansk historia (Hartz 1955), där avsaknaden av ett feodalt förflutet och tidig liberal konsensus blir en viktig förklaring till den klassiska frågan om varför socialismen aldrig utvecklades i USA på samma sätt som i Europa. Kritiken mot konsensuskolan från 1960-talet och framåt har riktat in sig mindre på de förenande dragen och istället betonat konfliktelementet i amerikansk historia. Bland exceptionalismens kritiker finns också de som betonar likheterna mellan USA och Europa och talar om gemensamma transatlantiska drag, vad gäller till exempel ekonomi, sjukvård, och utbildning. En inflytelserik titel från 2009 talar om de små skillnadernas "narcissism" (Baldwin 2009).

Exceptionalismen har ofta blivit kritiserad, inte minst på grund av sammanblandningen av dess vetenskapliga och politiska dimensioner. Amerikansk historia har under de senaste två decennierna "internationaliserats", dels genom att bidrag från icke-amerikanska historiker inom ämnet uppmärksammats, dels genom att den amerikanska historien har placerats i ett större, globalt sammanhang. En av de främsta företrädarna för denna inriktning är Thomas Bender i sin *A Nation Among Nations. America's Place in World History* (Bender 2006). Redan i sitt val av titel underminerar han tanken på exceptionalism. Boken är ett systematiskt försök att placera den amerikanska historien i större och komparativa historiska sammanhang. Bender argumenterar för hur den amerikanska historien istället för att ha gått sin egen väg snarare uppvisar gemensamma drag med till exempel de europeiska länderna och att vad som exceptionalisterna ofta framhåller som annorlunda dimensioner av amerikansk historia, som till exempel revolutionen eller inbördeskriget, istället skall ses som amerikanska variationer på större globala historiska trender. Även "vändningen" mot transnationell amerikansk historia skall ses i detta ljus (Tyrell 2007).

Den politiska användningen av exceptionalismen skiljer sig betydligt från den vetenskapliga. Här är syftet att argumentera för att USA och den amerikanska idén är överlägsen andra länders, och termen används för att befästa och rättfärdiga amerikansk makt och inte sällan dominans. Under det kalla

kriget framhölls hur USA:s unika historia gjorde landet bättre än den ideologiska huvudmotståndaren Sovjetunionen och exceptionalismen fick då rättfärdiga en lång rad militära operationer runt om i världen för att bromsa kommunismens framfart, även med metoder som bröt mot internationell rätt och som ifrågasatts av kritiker. Begreppet diskuterades också livligt under presidentvalskampanjen 2012. Flera av de ledande republikanska kandidaterna och talare på det republikanska konventet betonade att USA var ”exceptionellt”. Marco Rubio, som ställde upp som presidentkandidat för republikanerna fyra år senare, höll ett brandtal över den amerikanska exceptionalismen, och betonade den amerikanska drömmens ovillkorliga betydelse, inte bara för landet utan också för honom själv:

For those of us who were born and raised in this country, it's easy to forget how special America is. But my grandfather understood how different America is from the rest of the world, because he knew what life was like outside America. [...] We are special because we've been united not by a common race or ethnicity. We're bound together by common values. That family is the most important institution in society. That almighty God is the source of all we have. [...] We are a blessed people. And we have honored those blessings with the enduring example of an exceptional America.

Marco Rubio 30 augusti 2012

Ambivalens och förändring under Obamas tid som president

Amerikanska presidenter återkommer ständigt till USA:s speciella karaktär: som försvarare av demokrati och frihet och idén om att landet har en speciell roll att spela i världen. I olika linjetal är det inte bara kutym utan nödvändigt att ständigt återskapa den nationella identiteten genom att upprepa myten om exceptionalismen. Det rituella inslaget har en viktig politisk funktion som sammanhållande kitt i det stora och diversifierade USA, där patriotism och nationell självkänsla framför allt byggts upp kring politiska idéer som bärande element. Amerikaner må ha sitt ursprung i jordens alla hörn och sinsemellan vara olika på många sätt, men de delar känslan av att tillhöra ett utvalt folk med en unik konstitution och roll i historien. Att sätta frågetecken för tanken att USA intar en särställning skulle dessutom göra det omöjligt att försvara den amerikanska utrikespolitiken och därmed den militära närvaron i omvärlden.

Att president Obama, först som senator i den amerikanska kongressen och senare som presidentkandidat och president, bröt med den etablerade

traditionen att inte ifrågasätta exceptionalismen var därför anmärkningsvärt. När Obama vann valet i november 2008 hade han byggt sin kampanj på budskapet om förändring, *change*. I hans bok *The Audacity of Hope: Thoughts on Reclaiming the American Dream*, som gavs ut samma år, stod att läsa att han, för att vara en person med politiska ambitioner, på ett ovanligt och djärvt sätt hade närmat sig idén om den amerikanska exceptionalismen. I boken förde han en kritisk diskussion om baksidorna av den politik som skiftande amerikanska administrationer fört genom åren (Obama 2008). I hans många tal som presidentkandidat fanns även en öppenhet och ett erkännande av att omvärlden också bidragit till mänsklighetens utveckling. Där tidigare presidentkandidater och presidenter talat om att den amerikanska erfarenheten saknar motstycke i historien, beskrev Obama ett kalejdoskop av unika kulturer och deras samlade bidrag till världen.

Även efter Obama tillträtt som president i januari 2009 problematiserade han idén om exceptionalismen. När han på en fråga från en journalist vid NATO-toppmötet i april 2009 svarade att han visserligen bekände sig till idén om Amerikas enastående roll, men att han gjorde det på samma sätt som människor i andra länder uppfattar *sina* länders historia och politiska idéer som just unika: "I believe in American exceptionalism, just as I suspect that the Brits believe in British exceptionalism and the Greeks believe in Greek exceptionalism" (Obama april 2009). Uttalandet väckte omedelbara och kraftiga reaktioner på hemmaplan (Scherer 2009). Obamas syn på vad USA är och/eller skulle vara ifrågasattes skarpt, främst från konservativt håll (Edwards 2011). På den amerikanska tankesmedjan AEI:s hemsida kan man hitta inte mindre än 66 artiklar som inte bara hänvisar till hans uttalande, utan även starkt kritiserar det.

Det som uttrycktes av Obama i uttalandet ansågs inte bara uppseendeväckande. Det skulle också visa sig mycket svårt att i vidare mening öppna upp för den typen av ifrågasättande som Obama kommit att representera och han tvingades till en dramatisk kursändring redan under de efterföljande månaderna. I Oslo gav han uttryck för helt andra tongångar. Nobeltalet har bedömts av många som ett av de mest "militaristiska" tal en amerikansk president har hållit i modern tid. Talet tolkades som ett direkt svar på den massiva kritik som under våren 2009 kommit från det så kallade militärindustriella komplexet och ledande konservativa policyinstitut.

Obama, exceptionalismen och USA:s förhållande till omvärlden

Alltsedan presidentinstallationen i januari 2009 hade det i konservativa kretsar funnits en omfattande misstro mot Obama. Kritiken riktades framför allt mot presidentens inställning till amerikansk nationalism och hans utrikespolitiska

hållning. Detta missnöje fick inte någon framträdande plats i den mediala yra som karakteriserade Obamas första tid som president, men bland konservativa anklagades han för att hålla en alltför mjuk linje mot USA:s fiender (se t.ex. Frum 6 jun 2009; Pletka 31 maj 2009; Wolfowitz 3 jun 2009). Det höga tonläget representerades framför allt av *American Enterprise Institute* och *Heritage Foundation*. De skärpte sin kritik än mer efter Obamas tal i Kairo.

KAIROTALET

I Kairotalet, med titeln "A new beginning", vände sig Obama direkt till den muslimska världen och underströk den muslimska civilisationens enastående historia (Obama 4 juni 2009). Talet genomsyrades av en öppenhet för den islamska civilisationens storslagenhet och viktiga bidrag till mänskligheten. Obama gav flera exempel på hur den haft en avgörande betydelse för världen och betonade därigenom att även andra kulturer än den amerikanska kan uppfattas som unika och exceptionellt högtstående:

As a student of history, I also know civilization's debt to Islam [...] It was innovation in Muslim communities that developed the order of algebra, our magnetic compass and tools of navigation, our mastery of pens and printing, our understanding of how disease spreads and how it can be healed.

Men Obama nöjde sig inte med det. Han lät också talet innefatta nationell självkritik och ifrågasatte bland annat USA:s strategi efter terrorattackerna den elfte september 2001 och menade att landet borde gjort andra vägval. Obama kritiserade sin företrädares strategi med utgångspunkt i principen om den starkes skyldighet och att USA:s politiska arv handlar om att använda sin överlägsenhet på ett sådant sätt så att USA kan verka som en god kraft, "a force for good". Kontentan var att USA gjort fel i Irak:

Although I believe that the Iraqi people are ultimately better off without the tyranny of Saddam Hussein, I also believe that events in Iraq have reminded America of the need to use diplomacy and build international consensus to resolve our problems whenever possible. Indeed, we can recall the words of Thomas Jefferson, who said: "I hope that our wisdom will grow with our power and teach us that the less we use our power, the greater it will be."

Den här typen av synpunkter återkom vid flera tillfällen under talet:

Nine-eleven was an enormous trauma to our country. The fear and anger that it provoked was understandable, but in some cases, it led us to act contrary to our traditions and our ideal. We are taking concrete actions to change course.

Det mest anmärkningsvärda är att Obama också vände sig till Iran och öppet vidgick ett faktum som varit allmänt känt men aldrig uttryckts från officiellt håll i Washington, nämligen att USA aktivt verkat för att avsätta den folkvalde presidenten Mohammad Mosaddeq 1967: "United States played a role in the overthrow of a democratically elected Iranian Government."

Operation Ajax, där CIA deltog tillsammans med den brittiska underrättelsetjänsten, är en händelse som har bidragit till det bittra fiendskap som finns mellan USA och Iran. Den här typen av självkritik men framför allt hans erkännande av militära misstag och att USA brutit mot internationella principer är anmärkningsvärt i historisk jämförelse. Från officiellt håll har man inte bitt om ursäkt för något militärt angrepp eller militär operation, inte ens för atombombfällningarna över Japan 1945 eller för olika dokumenterade krigsbrott under Vietnamkriget eller senare utkämpade krig. Istället har offer för amerikanska militära attacker ursäktats. De har varit konsekvenser av handlingar som fått oavsiktliga och olyckliga konsekvenser men som haft ett gott syfte.

NOBELPRISTALET

I mer konservativa kretsar blev Kairotalet däremot en bekräftelse på att presidenten var beredd att göra eftergifter på ett sätt som stred mot det mest fundamentala i amerikansk politik, nämligen ett omistligt erkännande av den amerikanska exceptionalismen. Trycket mot Obama hårdnade under sommaren och hösten 2009 och när han mottog Nobels fredspris den 10 december 2009 hade tonfallet från presidenten markant förändrats. Det talet präglades av en retorik av ett helt annat slag:

I am the Commander-in-Chief of the military of a nation in the midst of two wars [...] and I'm responsible for the deployment of thousands of young Americans to battle in a distant land. Some will kill, and some will be killed.

We will not eradicate violent conflict in our lifetimes. There will be times when nations, acting individually or in concert, will find the use of force not only necessary but morally justified. [...] As a head of state sworn to protect and defend my nation, I cannot be guided by their (Martin Luther King and Gandhi) example alone. I face the world as it is, and cannot stand idle in the face of threats to the American people. For make no mistake: Evil does exist in the world.

I Nobelpristalet understryker Obama sin roll som överbefälhavare för världens starkaste militärmakt och påpekar att konflikterna i världen är av en sådan natur att han inte enbart kan lyssna på pacifister som inte tror på vapnets funktion. Implicit säger Obama att ett mjukt förhållningssätt mot omvärlden inte är hållbart eftersom det existerar så mycket ondska och att USA har en

roll att bekämpa denna med alla till buds stående medel. Istället för ”militära misstag” talade Obama nu om alla de uppoffringar amerikanska soldater gjort genom årtiondena i kampen för att garantera fred och säkerhet i världen:

The United States of America has helped underwrite global security. For more than six decades with the blood of our citizens and the strength of our arms. The service and sacrifice of our men and women in uniform has promoted peace and prosperity from Germany to Korea, and enabled democracy to take hold in places like the Balkans. We have borne this burden not because we seek to impose our will. We have done so out of enlightened self-interest, because we seek a better future for our children and grandchildren.

Obama återkom till att amerikansk militär aldrig har gjort något för att påtvinga andra sin vilja. De som representerar USA har heller inte agerat enbart med sitt eget bästa för ögonen, utan med det ädla syftet att skapa en bättre framtid för alla. Han ger också USA rätten att agera på egen hand, utan andras medgivanden, för att försvara sina intressen: ”I lie any head of state, reserve the right to act unilaterally if necessary to defend my nation.”

I sitt Nobelpristal gjorde Obama delvis avbön från det Kairotal som han hållit bara sex månader tidigare och i vilket han sa att man förlorar sig själv i samma stund som man börjar kompromissa med de ideal man avser försvara. Han tog också delvis tillbaka sina tidigare uttalanden om att andra länder kan uppfattas som jämbördiga med USA:

We lose ourselves when we compromise the very ideals that we fight to defend. And we honor those ideals by upholding them not when it's easy, but when it is hard. [...] So even as we respect the unique culture and traditions of different countries, America will always be a voice for those aspirations that are universal.

Förändringen väcker uppskattning

Kursändringen mellan Kairo och Oslo var tydlig och uppskattades särskilt bland de konservativa. Thomas Donnelly, en av chefsstrategerna bakom Project for A New American Century, som inspirerade George W. Bushs färdplan för fred efter terrorattackerna den elfte september 2001, beskrev i en intervju i februari 2010 (Stranne 2011) hur Obama på mindre än ett år hade blivit intvingad i den utrikespolitiska mittfåran:

It's maybe too early to say, but it seems, from my perspective – quite remarkable how he [Obama] has been sucked back into the

center, so to speak. Despite what I think was a genuine desire not to have that happen. And so there is, I mean, there still may be a conflict between what he would prefer to do [...] To begin with, escaping the whole, just to use the term American exceptionalism as a shorthand term, that's a very real thing. And so it is very hard to escape. It's also very hard to escape the structural the, sort of, security responsibilities that the United States has across the globe, because there isn't an obvious substitute for them [...] I think adapting to reality and understanding, or feeling, the tug, or the pull, or the weight of the legacy of the past, both, sort of, as a matter of principle and ideology but also just as a matter of power and responsibility.

Donnelly 24 februari 2010

Obamas Nobeltal vann gillande bland neokonservativa företrädare (Kagan 13 dec 2009; Schmitt 11 dec 2009). William Kristol skrev, som en reaktion på Nobelpristalet, följande i december 2009:

There was a fair amount for Bush Doctrine-supporters, American-exceptionalist patriots, and neocon warmongers to like in Obama's Oslo speech. He sounded hardheaded and pro-American, certainly by contrast with his previous rhetorical forays abroad – his utopian world-without-nuclear-weapons remarks in Prague in April or his apologetic speech to the Muslim world in Cairo two months later [...] The instruments of war may even have a preemptive role to play. For, Obama explained, an American President "cannot stand idle in the face of threats to the American people." Indeed, Obama repeated the 'standing idle' image later in the speech: 'Those who seek peace cannot stand idly by as nations arm themselves for nuclear war.' Threats matter, and we can't wait to be attacked.

Kristol 21 december 2009

När vi blickar tillbaka i historien har det funnits liknande visioner om en kursändring i USA:s utrikespolitik som den Obama uttryckte, parat med ett mått av självkritik. Dwight D. Eisenhower kritiserade det militärindustriella komplexets inflytande över amerikansk utrikespolitik i sitt avskedstal som president i januari 1961. Jimmy Carter problematiserade innehållet i den amerikanska berättelsen med sitt Crises of Confidence-tal den 15 juni 1979. Här riktade Carter även kritik mot amerikanska tillkortakommanden, de amerikanska företagsintressena och den amerikanska livsstilen. Inte minst hans invändningar mot "the American way of life" väckte stark kritik. Carter blev inte återvald för en andra period.

Obama återkom dock efter hand, och med eftertryck och regelbundenhet, till idén om Amerikas överlägsna moral, exempellösa historia och enastående ställning under hela sin presidentperiod. I sitt tal till nationen den 25 januari 2011 betonade han till exempel med enfaz exceptionalismens betydelse. USA är, underströk han, världens mest enastående land:

[A]s contentious and frustrating and messy as our democracy can sometimes be, I know there isn't a person here who would trade places with any other nation on Earth. We may have differences in policy, but we all believe in the rights enshrined in our Constitution. We may have different opinions, but we believe in the same promise that says this is a place where you can make it if you try. We may have different backgrounds, but we believe in the same dream that says this is a country where anything is possible. No matter who you are. No matter where you come from. That dream is why I can stand here before you tonight [...] in the greatest nation on Earth. That dream, that American Dream [...] From the earliest days of our founding, America has been the story of ordinary people who dare to dream. That's how we win the future. [...] We do big things. The idea of America endures. Our destiny remains our choice. And tonight, more than two centuries later, it's because of our people that our future is hopeful, our journey goes forward, and the state of our union is strong. Thank you. God bless you, and may God bless the United States of America.

Barack Obama 25 jan 2011

Obamas tal i Selma: exceptionalismens inrikespolitiska betydelse

”Bloody Sunday” var en vändpunkt för medborgarrättsrörelsen. Deltagare i protestmarschen för full rösträtt, som utgick från Selma, Alabama och med delstatshuvudstaden Montgomery som slutmål, attackerades av polis på Edmund Pettus Bridge. Händelsen fick stor uppmärksamhet och bidrog till att medborgarrättsrörelsen fick ökat stöd för sin kamp. I anslutning till femtioårsminnet av protestmarschen höll Barack Obama ett tal i Selma den 7 mars 2015. Presidenten inledde med att poängtera att den amerikanska historien är full av symboltyngda platser och dramatiska skeenden. ”There are places and moments in America where this Nation's destiny has been decided.” Bland dem nämnde han Concord och Lexington, Gettysburg och Appomatox. De representerar historiska händelser under självständighets- och inbördeskriget och var avgörande för USA:s tillkomst och överlevnad. Andra platser representerar vad Obama kallade ”the

daring of America's character". Bland dem nämnde han Independence Hall, Seneca Falls och Cape Canaveral. Alla ingår som centrala delar i en amerikansk historisk kanon och är mycket populära destinationer för alla som vill känna sig delaktiga i den amerikanska historien.

Bild 2. Barack Obama talar vid 50-årsminnet av "Bloody Sunday" i Selma, Alabama. Officiellt Vita huset-fotografi av Pete Souza. Källa: Wikimedia Commons.

I talet utvidgade Obama det amerikanska narrativet genom att lägga till Selma till listan över historiska platser och händelser. Skeendena i Selma var våldsamma. Fredliga demonstranter hade attackerats med klubbor och tårgas av poliser och den unge John Lewis ådrog sig skallskador. Obama gjorde i sitt tal protesterna till en central del av den amerikanska historien: "What could be more American than what happened in this place?"

Genom att jämföra kampen för medborgerliga rättigheter hos 1960-talets afroamerikaner med självständighets- och inbördeskrigen både förändrade och vidgade Obama betydelsen av amerikansk exceptionalism. Selma är inte en perifer företeelse ("an outlier" med Obamas ord) i den amerikanska historien, utan istället "the manifestation of a creed written into our founding documents... 'We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal.'" På så sätt förvandlade Obama dramatiken på Edmund Pettus Bridge från att handla om fysiskt övervåld mot fredliga demonstranter till centrala amerikanska erfarenheter. Han gjorde därmed den afroamerikanska kampen för jämställdhet och lika rättigheter lika viktig som kampen mot Storbritannien på 1770-talet eller slaget vid Gettysburg 1863.

Obama placerade också Selma i ett internationellt sammanhang. Den amerikanska "instinkten" som fick demonstranterna att korska Pettusbron eller patrioterna från Concord och Lexington att välja revolutionen över tyranniet, är samma instinkt som har tjänat som en inspiration för den övriga världen. Unga människor bakom järnridån såg vad som hände i Selma och skulle till slut riva sina murar, Sowetos invånare inspirerades av Bobby Kennedys "Ripple of Hope"-tal i Kapstaden i juni 1966 och kunde till slut störta apartheid. Och för inte så länge sedan hade en maktlös generation från Tunis gator till Maidan i Ukraina samlat mod och hade genom demonstrationer och protester tvingat sina ledare att vidga frihetens gränser. "They saw that idea made real right here in Selma, Alabama. They saw that idea manifest itself here in America", sade Obama.

Obamas exceptionalism utgörs av en inkluderande amerikansk historia som betonar landets mångfald och rymmer allt från Lewis och Clark, Sacajawea, präriens pionjärer, Sojourner Truth, Susan B. Anthony, fattiga immigranter, industriarbetare och jordbrukare, slavar och cowboys till förintelseöverlevande. Gemensamt för alla dessa amerikaner är viljan till förändring. "For we were born of change", sa Obama, ett tema som blir grundläggande för hans syn på USA, präglad av enighet och sammanhållning:

Because Selma shows us that America is not the project of any one person. Because the single most powerful word in our democracy is the word "we". [...] That word is owned by no one. It belongs to everyone.

Talet i Selma handlade om en grundläggande ojämlikhet i det amerikanska samhället och hur politisk och social diskriminering drabbar den afroamerikanska befolkningen, både 1965 och 2015. Talet hölls mindre än ett år efter upploppen i Ferguson, Missouri, som fick många att ifrågasätta om den reformlinje som Obama företrädde var den rimliga. De betonade istället att det amerikanska samhället var genomsyrat av en strukturell rasism. Obama avvisar tydligt en sådan tolkning: "If you think nothing's changed in the past 50 years, ask somebody who lived through the Selma or Chicago or Los Angeles of the 1950s." Vi vet, fortsatte Obama, att mycket arbete fortfarande återstår, men vi vet också att förändring är möjlig, eftersom "[t]here's nothing America can't handle if we actually look squarely at the problem".

Mot en utvidgad exceptionalism

Uppfattningen om att USA inte bara är ett nytt och i grunden annorlunda land utan också bättre än andra länder, spelar således en viktig roll i berättelsen om det amerikanska samhället och fungerar som ett sammanhållande element för den amerikanska självbilden. Presidenter i USA återkommer ofta i sina tal till

landets speciella position och unika karaktär, men också till att USA har en särskild roll att spela i världen. Detta anses viktigt, inte minst för att ge kraft åt den amerikanska identiteten och skapa sammanhållning i detta multikulturella och splittrade land. I olika linjetal upprepar presidenter berättelsen om USA som exceptionellt och griper då ofta tillbaka i den amerikanska historien för att understödja sina argument.

När Obama tillträdde som president försökte han vidga och fördjupa synen på USA och vad som konstituerar landets egenart. Även om hans intresse för internationellt samarbete renderade honom Nobels fredspris redan tio månader in på presidentperioden, mötte den nya linjen han inledningsvis haft hårt motstånd på hemmaplan. Att vidga förståelsen för olika kulturers särdrag och framgångar och att samtidigt ifrågasätta om USA verkligen var så unikt som den nationella berättelsen gjorde gällande, visade sig vara omöjligt. Obama tvingades i sin retorik att snabbt retirera från en självkritisk hållning såsom den kom till uttryck i Kairotalet i juni 2009, till att ett halvår senare, i fredspristalet i Oslo, starkt betona den amerikanska traditionen.

Vad Obama under sin tid som president däremot lyckades med var att genom att inkludera det afroamerikanska arvet, bredda innebörden av vad som är unikt amerikanskt. Det visade sig på det sättet finnas en större möjlighet att ändra den nationella berättelsens innehåll än att diskutera innebörden av exceptionalismen i relation till omvärlden. För Obama blev den starka viljan till förändring och förbättring viktiga dramaturgiska inslag, allt från den amerikanska revolutionen till marschen över Pettusbron i Selma. Talet från 2015 blev ett belysande exempel på hur Obama önskade töja den amerikanska historien till även att omfatta de som sällan blivit uppmärksammade förut. Värnandet av minoritetsgrupper och den kamp mot diskriminering som afroamerikaner, ursprungsamerikaner, kvinnor eller arbetare fört under historien, var för honom lika viktiga symboler för det unikt amerikanska som självständighetsförklaringen eller militära framgångar under inbördeskriget.

Istället för att överge begreppet som sådant omtolkade Obama den amerikanska exceptionalismen. Snarare än att diskutera den amerikanska uniciteten utifrån det som USA gör – och bör göra – på den utrikespolitiska arenan, riktade han uppmärksamheten mot dels vad USA har varit, dels vad nationen ska sträva efter att vara framöver. Landets unika, inbyggda möjligheter till förändring kan därför också tjäna som en inspiration för resten av världen.

Litteratur

- Baldwin, Peter, 2009. *The Narcissism of Minor Differences: How America and Europe are Alike*. Oxford: Oxford University Press.
- Bender, Thomas, 2006. *A Nation among Nations: America's Place in World History*. New York: Hill & Wang.
- Campbell, David, 1998. *Writing security: United States foreign policy and the politics of identity*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Cheney, Richard & Cheney, Liz, 2015. *Exceptional. Why the World Needs A Powerful America*. New York: Simon and Schuster.
- Donnelly, Thomas, 2010. "American Enterprise Institute, director of the Center for Defense Studies at AEI, Founder of *Project for a New American Century*". Interview at 1150 17th Street, N.W, 24 feb. 11 am.
- Edwards, Jason A., 2011. "Contemporary Conservative Constructions of American Exceptionalism", *Journal of Contemporary Rhetoric* 1(2), s. 40–54.
- Frum, David, 2009. "Obama's Risky Concession", *National Post*, 2009-06-06, tillgänglig på <https://www.aei.org/articles/obamas-risky-concession/>, även publicerad i *American Enterprise Institute for Public Policy, Articles & Commentary*, tillgänglig på <http://www.aei.org/article/100592>, hämtad 2020-08-19.
- Hadenius, Axel, 2015. *American Exceptionalism Revisited: US Political Development in Comparative Perspective*. New York: Palgrave Macmillan.
- Harz, Louis, 1955. *The Liberal Tradition in America: An Interpretation of American Political Thought since the Revolution*. New York: Harcourt, Brace.
- Jenkins, Philip, 2017. *A History of the United States*. London: Palgrave.
- Johannsen, Robert W., 1997. "The Meaning of Manifest Destiny", s. 7–20, i Sam Y. Haynes, & Christopher Morris (eds.), *Manifest Destiny and Empire – American Antebellum Expansionism*. Texas: Texas A & M University Press.
- Hietala, Thomas R., 1997. "'This Splendid Juggernaut': Westward a Nation and Its People", s. 68–114, i Sam Y. Haynes & Christopher Morris (eds.), *Manifest Destiny and Empire – American Antebellum Expansionism*. Texas: Texas A&M University Press.
- Kagan, Robert, 2009. "Armed for Reality – The President's Foreign Policy Shift", *The Washington Post*, 2009-12-13.
- Kennedy, John F., 1961. "The City upon a Hill Speech", tillgänglig på <https://www.jfklibrary.org/learn/about-jfk/historic-speeches/the-city-upon-a-hill-speech>, hämtad 2020-08-12.
- Kristol, William, 2009. "A Nobel War Speech? – Did Obama lay the groundwork for an eventual strike against Iran?", *Weekly Standard* 15(14), tillgänglig på <http://www.weeklystandard.com/Content/Public/Articles/000/000/017/324jeods.asp>, hämtad 2020-09-12.
- Lincoln, Abraham, 1862. "Second Annual Message to Congress", tillgängligt på <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/second-annual-message-9>, hämtad 2020-07-19.
- Lipset, Seymour Martin, 1996. *American Exceptionalism: A Double-edged Sword*. New York: Norton.
- McCrisken, Trevor B., 2003. *American Exceptionalism and the Legacy of Vietnam: US Foreign Policy since 1974*. Basingstoke, Hampshire & New York: Palgrave Macmillan.

- Obama, Barack, 2008. *The Audacity of Hope: Thoughts on Reclaiming the American Dream*. New York: Crown.
- Obama, Barack, 2009. "The President's News Conference in Strasbourg" (9 april 2009), tillgänglig på <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/the-presidents-news-conference-strasbourg>, hämtad 2020-08-22.
- Obama, Barack, 2009. "'A New Beginning'. The Presidents speech in Cairo" (4 juni 2009), tillgängligt på <https://obamawhitehouse.archives.gov/issues/foreign-policy/presidents-speech-cairo-a-new-beginning>, hämtad 2020-08-24.
- Obama, Barack, 2009. "Remarks by the President after Nobel Peace Prize Signing Ceremony" (10 december 2009), tillgänglig på <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-after-nobel-peace-prize-signing-ceremony>, hämtad 2020-08-30.
- Obama, Barack, 2011. "Remarks by the President in State of the Union Address" (25 januari 2011), tillgänglig på <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/01/25/remarks-president-state-union-address>, hämtad 2020-08-21.
- Obama, Barack, 2015. "Remarks Commemorating the 50th Anniversary of the Selma to Montgomery Marches for Voting Rights in Selma, Alabama" (7 mars 2015), tillgänglig på <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/remarks-commemorating-the-50th-anniversary-the-selma-montgomery-marches-for-voting-rights>, hämtad 2020-08-06.
- Paine, Thomas, 1776. *Common Sense*, tillgänglig på <https://billofrightsinstitute.org/founding-documents/primary-source-documents/common-sense/>, hämtad 2020-05-17.
- Palin, Sarah, 2010. *America By Heart. Reflections on Family, Faith, and Flag*. New York: Harper Collins.
- Pletka, Danielle, 2009, "Obama in the Muslim World", *The Washington Post*, 2009-05-31, även publicerad på American Enterprise Institute for Public Policy, Articles & Commentary. <http://www.aei.org/article/100554>, hämtad 2020-08-19.
- Reagan, Ronald, 1989. "Farewell Address to the Nation", tillgänglig på <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/farewell-address-the-nation>, hämtad 2020-04-28.
- Rubio, Marco, 2012. "Speech at the Republican Convention 2012", tillgängligt på <https://www.npr.org/2012/08/30/160355509/transcript-sen-marco-rubios-convention-speech>, hämtad 2020-08-06.
- Scherer, Michael, 2009. "Obama Too Is An American Exceptionalist", *Time Magazine*, 2020-04-09, tillgänglig på <http://swampland.blogs.time.com/2009/04/04/obama-too-is-an-american-exceptionalist/>, hämtad 2020-08-16, hämtad 2020-08-16.
- Schmitt, G. J., (11 december) 2009. "Obama in Oslo", American Enterprise Institute for Public Policy Research, tillgänglig på <http://www.aei.org/article/101420>, hämtad 2020-08-16.
- Stranne, Frida, 2011. *George W. Bush – en (r)evolution i amerikansk utrikespolitik?* Göteborg: Itelleca Infolog.
- de Tocqueville, Alexis, 1840. *De la Démocratie en Amérique*, Vol. 3. Paris: Gosselin.
- Turner, Frederick Jackson, 1893. *The Significance of the Frontier in American History*, tillgänglig på <http://nationalhumanitiescenter.org/pds/gilded/empire/text1/turner.pdf>, hämtad 2020-03-16.
- Tyrell, Ian, 2007. *Transnational Nation: United States History in Global Perspective since 1789*. Basingstoke: Palgrave.
- Winthrop, John, 1630. "The City Upon a Hill", tillgänglig på https://www.digitalhistory.uh.edu/disp_textbook.cfm?smtID=3&psid=3918, hämtad 2020-09-21.

Wolfowitz, Paul, 2009, "Obama and the Freedom Agenda", *The Wall Street Journal*, 2009-06-03, även publicerat i *American Enterprise Institute for Public Policy, Articles & Commentary*, tillgänglig på <http://www.aei.org/article/100563>, hämtad 2020-08-17.